

Sectorbijeenkomst 'Smarticipatie' 3 maart 2020

Op 3 maart werd de Sectorbijeenkomst Smarticipatie | Betrekken burgers bij de energietransitie; van 'hoe dan?' naar 'dat kan!' met bijna 90 deelnemers goed bezocht. Er waren 2 plenaire sprekers en 12 gesprekstafels.

Samen moeten puzzelen – David Peters

LEO was te gast bij Stedin waar David Peters iedereen welkom heette. In zijn welkom nam hij iedereen mee naar de stad Shenzhen in China, die in minder dan 10 jaar tijd werd gebouwd. 1 miljoen mensen moesten daar komen wonen, en Shenzhen moest volledig duurzaam zijn. Ook moest er rekening worden gehouden met de warmte en het vervoer. Er werd 26.000 kilometers (de halve wereld) aan hogesnelheidslijn aangelegd. Bij de bouw van Zhenzuan hadden de mensen niet het idee onderdrukt te worden. Er was ruimte voor inbreng en ze zagen heel duidelijk het langetermijnplan. Er werden incentives voor burgers bedacht om hen daar naartoe te krijgen. En er werd gekeken naar wat bewoners nodig hadden om daar te gaan wonen en wanneer dat aantrekkelijk werd.

David vergelijkt Shenzhen met de burgerparticipatie bij ons. De ruimte in Nederland is schaars. Utrecht moet aan woningopgave bijvoorbeeld nog een hele stad bouwen, en iedereen moet duurzame energie kwijt en dat moet allemaal in diezelfde ruimte. Polarisation rondom dit soort vraagstukken ligt ook altijd op de loer terwijl we toch met elkaar de puzzel goed moeten weten te leggen. De onzekerheid die wij voelen over hoe we dit voor elkaar gaan krijgen, maakt dat alles niet zo goed beweegt. Dus hoe duidelijker we dit met elkaar vormgeven, des te beter we uiteindelijk slagen in deze enorme transitie. De innovatie en de technologie kant zijn erg belangrijk en voor het slagen van de energietransitie hebben we sociale innovatie nodig.

'Ik vind het fascinerend dat als ik van mijn huis naar het station loop, ik mijn buurman moet overtuigen hoe we aardgasvrij gaan aanpakken, namelijk wijk voor wijk. Dat lijkt een totaal andere werkelijkheid dan wanneer ik op mijn werk over die wijkaanpak praat. Dat stukje in mijn eigen straat versus hoe we daar met z'n allen over praten. Jullie proberen die gap te sluiten en nieuwe manieren te verzinnen om dat samen voor elkaar te krijgen. Zonder dit

soort bijeenkomsten krijgen we dat niet voor elkaar. Dus ik wens jullie succes. Veel leerplezier en geniet van het zijn bij Stedin.'

Stroomlijnen van het participatieproces – Zita van Aggelen

Zita van Aggelen, programmamanager van LEO, benadrukt het belang van de mix aan partijen met verschillende perspectieven op de energietransitie die het gesprek met elkaar hebben. LEO organiseert die gesprekken op verschillende niveaus met het doel perspectieven aan elkaar te verbinden. LEO organiseert (informele) bestuurlijke bijeenkomsten, sectorbijeenkomsten, en locatiebezoeken voor een kijkje in de praktijk. Een van die locatiebezoeken was aan het buurtschap Reeth, bij Nijmegen. Deze kleine gemeenschap werd geconfronteerd met veel ontwikkelingen: windmolens, zonnepanelen, de aanleg van een weg, de Betuwelijn, en een railterminal met allemaal bedrijfsdozen langs de snelweg. De voorzitter van de buurtvereniging Leefbaar Reeth kijkt vanuit zijn woning precies uit op het gebied waar zich dit allemaal afspeelt. Hij heeft te maken met minstens 10 projecten, is hoogopgeleid en probeert zijn inbreng te geven in die projecten. Hij is die burger die graag een stem wil hebben maar hij krijgt het niet voor elkaar om dat gestroomlijnd te laten gebeuren. Hij doet nog steeds zijn best omdat hij graag wil weten wat er speelt. Hij is ook nog best in een positieve stemming, maar op mijn vraag om hier vanavond zijn verhaal te vertellen, reageerde hij dat hij al zo zijn best doet, en daar al zoveel avonden mee bezig is, dat hij dat er echt niet bij kon hebben. Daarom vertel ik een klein stukje van zijn verhaal. Ik ben namelijk echt verbaasd en vraag me af hoe wij dit met elkaar op kunnen lossen. Ik weet dat velen van jullie dit soort casussen hebben en het is goed dat we met elkaar nadenken over hoe we het gaan aanpakken.

Op zoek naar waar het schuurt – Eefje Cuppen

Eefje Cuppen, hoogleraar Governance of Sustainability aan de Universiteit Leiden (voorheen werkzaam bij TU Delft), richt zich met name op de rol van burgers in duurzaamheidstransities, en op de interactie tussen burgers en overheden en burgers en bedrijven. Zij vertelt vanuit het metaperspectief over participatie, en dan met name over de rol van aannames in participatie. Er zitten allerlei aannames in participatie en die zijn niet altijd helder terwijl ze wel heel sturend zijn in de manier waarop participatie plaatsvindt. De participatiesamenleving is geïntroduceerd vanuit het idee dat de overheid de burgers nodig heeft om iets voor elkaar te krijgen. Ook in de energietransitie heeft participatie een centrale rol. CE Delft heeft een onderzoek gedaan en in 2050 kan de helft van alle EU burgers hun

eigen elektriciteit produceren. Burgers kunnen een centrale rol spelen in het energiesysteem. Participatie is echter niet alleen een mogelijkheid, iets wat we moeten doen om draagvlak te krijgen, maar ook een noodzakelijkheid. Zonder de energieburgers gaat de transitie niet slagen.

Participatie in de energietransitie is een brede term met grofweg 3 vormen met andere verhoudingen tussen burger en overheid en burger en bedrijf:

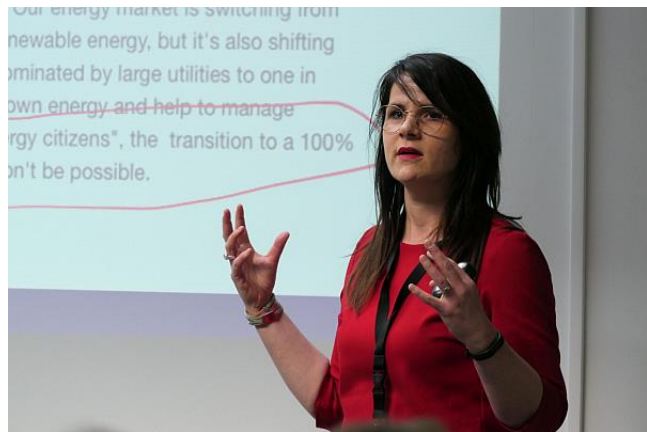
- op uitnodiging, georganiseerd n.a.v. van een initiatief
- conflict/voice: een stem willen hebben in de besluitvorming
- burger als nieuwe marktspeler in het energiedomein (prosumer, financieel)

Ook zijn er 3 doelen van participatie:

- doel op zich als onderdeel van een democratie
- instrumenteel, meer draagvlak/legitieme besluiten
- inhoudelijk, betere oplossingen genereren

De doelen blijven vaak een beetje vaag en dan krijg je een belangrijke aanname: waarom willen wij dat mensen meedoen? Waarom willen mensen zelf meedoen? Het is goed om de doelen expliciet te maken omdat die doelen ook bepalen wat goede participatie is. Je kunt iets pas evalueren als je duidelijk weet wat het doel was van een participatief proces.

Andere aannames gaan over wie zou moeten meedoen en als die aannames niet helemaal kloppen dan kan dat gaan schuren. Wie participeert zou moeten afhangen van het doel. Vanuit de democratische gedachte zou je representativiteit willen, maar om nieuwe ideeën te ontwikkelen is het misschien wel belangrijker om diversiteit van perspectieven te hebben en niet per se representativiteit van de hele bevolking of een random sample. Het beeld is dat het lastig is om de stille meerderheid te betrekken. Er was een tijd dat er vooral naar de koplopers werd gekeken. Nu lijkt er ineens meer aandacht voor de middengroep. Ook daar zitten allerlei aannames in besloten.

Je zou kunnen zeggen, er is een stille meerderheid omdat ze niet geïnteresseerd zijn, omdat ze geen tijd hebben, of wat dan ook. Maar er komen ook andere aannames op over dat midden. Filosoof Bart Brandsma schreef in Vrij Nederland over polarisatie en hij zegt over dat stille midden dat dat wel eens kan helpen om de polarisatie te doorbreken. Een vergelijkbaar stuk van de commissaris van de Koning, Van de Donk, stond in het Financieel Dagblad. Hij schrijft over de middenmoot als de mensen die niet in een hoekje geduwd willen worden en die niet willen meedoen aan het polariseren. Zo is die middenmoot ineens een hele zelfbewuste, genuanceerde, goed geïnformeerde groep mensen die wel eens zou kunnen helpen de polarisatie op te lossen. Dat is een heel ander beeld dan de middenmoot als een ongeïnteresseerde groep mensen.

Net zoals de stille meerderheid niet 1 groep is die je kunt aanwijzen, is dat bij het publiek ook niet zo. Er is niet 1 publiek en er is pas publiek als er iets aan de orde is. Toya Rothuis vond

5 verschillende ideeën die bij mensen binnen de energiesector leven over het publiek en ook daar zitten aannames in die uitmaken voor hoe je aan een participatieproces begint.

- Deliberating citizens in a diverse society - welwillend publiek
- Strong en engaged communities - op zoek naar initiatiefnemers
- NIMBY's - bedreigend
- Kwestbare huishoudens die de boot dreigen te missen - kennis delen
- Consumenten die op de bank hangen - hassle-free consumer (AAS)

Hoe voorkomen we dat georganiseerde participatie een mantra is waar allerlei aannames aan ten grondslag liggen die wellicht niet altijd goed gestaafd zijn aan de werkelijkheid? Hoe zorgen we dat het een evidenced based beleidsinstrument wordt? Ook de Erasmusuniversiteit heeft een literatuurstudie gedaan naar participatie en ook daaruit blijkt dat het ontbreekt aan onderbouwing over participatie. In de praktijk is er veel kennis, en in de wetenschap is er veel kennis, maar eigenlijk is er maar heel weinig systematische kennis over wat nu daadwerkelijk werkt.

De dood en wonderbaarlijke wederopstanding van het poldermodel – Peter Schmeitz

Peter Schmeitz spreekt over het poldermodel in brede zin; over onze consensusmanier van besluitvorming en samenwerking tussen overheid en samenleving. Het poldermodel werkt niet terwijl de behoefte aan consensus, samenwerking en gemeenschapszin groter dan ooit is in onze polariserende en verbubbende samenleving. Het goede nieuws is dat een nieuw poldermodel mogelijk is. De kern daarvan is dat het oude poldermodel omgedraaid moet worden. Niet de belangenorganisaties en experts moeten centraal staan en de burgers daar omheen maar we moeten de burgers centraal stellen en de experts en belangenorganisaties daar omheen.

3 praktijkvoorbeelden van akkoorden en de achterban

Medio 2019 sloot minister Bruins van Medische Zorg & Sport een akkoord met de vakbonden en de beroepsverenigingen van verpleegkundigen. Een onderdeel daarvan was een onderscheid tussen regieverpleegkundige en gewone verpleegkundigen. Mbo verpleegkundigen die al jaren bepaalde handelingen deden moesten een hbo opleiding doen

voor dezelfde handelingen. De werkvloer ontplofte en binnen een mum van tijd waren er 50.000 handtekeningen opgehaald.

November 2019 sloten minister Slob van onderwijs en de vakbonden een akkoord met 460 miljoen extra geld voor de leraren. Hun achterban was niet geraadpleegd. PO in actie had binnen een paar uur 10.000 reacties, waarvan 99% zei te gaan staken.

Tot slot de boeren waar premier Rutte en minister Schouten met 13 landbouworganisaties om tafel zitten. Het moet nog blijken of die allemaal namens de boeren spreken. Degene met de grootste mond bepaalt de agenda. Hier is de laatste jaren iets grondig misgegaan in de relatie boer, overheid en burger.

Oorzaken vervreemding

- De eerste oorzaak van deze uit het lood geslagen verhoudingen, is dat de afstand tussen de systeemwereld van degenen die de regeltjes maken en de leefwereld van degenen voor wie die regeltjes bedoeld zijn, veel te groot is geworden.
- De tweede oorzaak is dat de politiek onderdeel van het probleem is geworden want die politiek is onderdeel van die systeemwereld geworden.
- De derde oorzaak is de samenleving zelf, die verregaand geïndividualiseerd is in de laatste decennia. Die is geëmancipeerd en minder volgbaar geworden.

Dit maakt dat het klassieke poldermodel niet meer werkt en we nieuwe verbindingen nodig hebben.

Die verbindingen moeten op 3 lijnen liggen:

- Het moet democratischer. Burgers moeten veel meer centraal komen te staan.
- De doorsneeburger, het stille midden, de middengroepen in alle diversiteit, die moeten centraal komen te staan.
- Het moet ook effectiever want het moet wel maatschappelijke opgaven realiseren.

Democratie is zowel een staatsvorm als een mentaliteit. Een staatsvorm want iedereen kiest zijn eigen vertegenwoordigers of beslist zelf en een mentaliteit want de meerderheid regeert met respect voor de minderheid. Dat gaat over samenwerking, vertrouwen en dialoog. Als je naar de westerse democratieën kijkt, hebben we eigenlijk 2 democratieën. De klassieke democratie met een parlement die plaatsvindt in de politieke arena. Daar is democratie een competitie-model. Haaks daarop staat de zogenaamde deliberatieve democratie. Die vindt plaats in de maatschappelijke arena en daar geldt het dialoogmodel en de inclusiviteit.

Het oude poldermodel is teveel de politieke sfeer ingezogen. Het is geen dialoogmodel, zoals veel mensen denken, maar een onderhandelingsmodel tussen belangenclubs en de overheid. Om dat democratischer te maken moet dat poldermodel veel meer naar die maatschappelijke arena dan moet je toe naar dialoog tussen burgers. De kern van dat nieuwe poldermodel is dus omdraaien. Eén partij die ontbreekt in het huidige poldermodel is de burger. We zouden moeten kijken naar of we de samenleving in zijn doorsnee, in zijn diversiteit aan geluiden, aan tafel hebben. Daar moet je iets voor doen. Loting is een veelbeproefde benadering om gericht diversiteit te creëren op uitnodiging.

Verder moet het nieuwe poldermodel problemen oplossen en maatschappelijke opgaven aanpakken. De klassieke en de deliberatieve democratie moeten veel meer als een geheel gaan functioneren. Het maatschappelijke proces moet veel beter georganiseerd. Daar heb je dialoog voor. Als je burgers serieus neemt, krijg je ook serieuze oplossingen.

Verslag Tafel 1 (ronde 1) Participatie in de energietransitie: op zoek naar waar het schuurt

Inleider: Eefje Cuppen, gespreksleider: Bianca Boverhoff

Naar aanleiding van de plenaire presentatie van Eefje wordt aan tafel verder gediscussieerd over haar constatering dat systematische kennis m.b.t. welk “soort” participatie wanneer werkt en wat de resultaten daarvan zijn ontbreekt.

Discussievragen:

- Herkennen jullie dat?
- Kan of moet de link tussen onderzoek en praktijk beter, zo ja hoe?
- Herkennen jullie de beelden van “het publiek”. Hoe zie je die terug in dagelijks handelen en wat betekenen die voor hoe de energietransitie vorm krijgt?
- Bestaat de stille meerderheid eigenlijk wel?

Het PBL heeft onlangs onderzoek gedaan naar procesparticipatie. Uit dat onderzoek is gebleken dat als er geparticipeerd wordt, de effecten van het beleid groter zijn. Dit lijkt tot nu toe een van de weinige onderzoeken te zijn waar het effect van procesparticipatie in onderzocht is. Geconstateerd wordt dat het zinvol is dat er meer onderzoek komt naar de effecten en effectiviteit, zodat participatie gericht ingezet kan worden. De link tussen onderzoek en praktijk dient versterkt te worden.

De vraag leeft of er een heldere definitie van participatie beschikbaar is. Bij Rijkswaterstaat bijvoorbeeld wordt met participatie “financiële participatie” of “procesparticipatie” bedoeld. In de presentatie van Eefje blijkt dat de definitie afhankelijk is van het doel dat met participatie wordt nagestreefd (democratisch recht, legitimiteit/draagvlak, procesinhoudelijk/om tot betere besluiten te komen). Wanneer bij aanvang niet helder is welk doel nagestreefd wordt, ontstaat het risico dat participatie een soort ‘trucje’ wordt, een ‘tick in the box’. Heldere duiding vooraf helpt om participatie goed vorm te geven.

Herkend wordt dat er over wie “het publiek” is bij participatie, regelmatig niet goed genoeg of zelfs niet wordt nagedacht. Terwijl nadenken over de doelgroep(en) kan leiden tot een beter gekozen participatie-instrument.

Het tijdig inregelen van participatie vergroot de effectiviteit. Maar wat is tijdig? Dit is afhankelijk van het doel dat gesteld wordt. Als het de bedoeling is dat participatie leidt tot een beter plan, is het juiste moment wanneer er een concept-plan beschikbaar is waar over meegedacht kan worden, en waar nog zaken in aangepast kunnen worden. Als het doel is dat een democratisch recht uitgeoefend kan worden en burgers bijvoorbeeld alleen geïnformeerd dienen te worden, ligt dit tijdstip veel later en is de vorm en het effect van participatie beperkter.

De lessen van deze tafelronde:

- Oprechte aandacht/luisteren/verdiepen in de stakeholders (of participanten) is essentieel. Dialoog is een belangrijk en effectief participatie-instrument. Luister je en begrijp je echt wat de belangen van de stakeholder(s) zijn?
- Wees helder over wat wel of niet kan (bij een project, ontwikkeling etc.). Welke mate van participatie/inspraak is mogelijk, of is er eigenlijk helemaal niets mogelijk? Voorkom valse verwachtingen.
- Denk van tevoren na over het doel van participatie en welke wijze van participeren het beste past.
- Vergroot de taart voor stakeholders, dat helpt om stakeholders positief 'aan te zetten'.

Tafel 1 (ronde 2) Inleider: Eefje Cuppen, gespreksleider: Sanne Tonneijck

Eefje vraagt haar tafelgenoten naar de geschetste doelen van participatie (democratie, draagvlak en inhoud) en de geobserveerde behoefte aan een systematisch overzicht van kennis over methoden die werken, wanneer, hoe en in welke gevallen (wijk typologieën). De tafelgenoten bespreken dat participatie soms een 'heilige graal' lijkt voor de politiek. Maar dat goed gekeken moet worden wanneer je wel/geen participatie inzet. Een deelnemer vertelt over participatie rond een specifiek energieproject waarbij hard gewerkt wordt aan betrekken van stakeholders/omwonenden via een klankbordgroep dat goed lukt, waar vervolgens in de buurt vanuit een aantal niet betrokken personen discussie wordt gevoerd over de gehele nut en noodzaak van het energieproject. Hier ontstaat de paradox dat inclusie en participatie ook leiden tot exclusie. Hoe om te gaan met zaken die geen onderdeel vormen van het participatieproces (zoals al eerder genomen besluiten over bijvoorbeeld een locatie)? Het proces van besluitvorming van beleid tot realisatie project loopt wat betreft de participatie nog niet gestroomlijnd. Mensen worden pas betrokken bij het project, terwijl belangrijke

richtinggevende voorwaarden al eerder zijn vastgesteld. Hier is oplossing nodig. Hier wordt ook het belang van consistent beleid & overheid benadrukt. Als de politiek tussentijds de voorwaarden wijzigt, kan het proces vrijwel opnieuw beginnen.

Verder spreken we over het overzicht van de kennis rond wat werkt wel/niet. Handig. Gesuggereerd wordt naar de lessen van Ruimte voor de Rivier te kijken, waar veel participatie heeft plaatsgevonden, o.a. vanuit de waterschappen.

Verslag Tafel 2 (ronde 1) De polder is dood, leve de polder!

Inleider: Peter Schmeitz, gespreksleider: Anita van de Looij

Wat is er nodig om het nieuwe poldermodel te realiseren?

- ontwerp een nieuw samenspel tussen overheid en maatschappelijk aangedragen plannen
- herstel het vertrouwen van burgers in democratie
- maak besluitvorming en verantwoording erover expliciet en transparant
- kijk zuiver naar wat er aan de hand is, luister daadwerkelijk:
 - emancipatiegolf van boze mensen
 - mensen zijn zeer beïnvloedbaar - social media
 - mensen lijken minder betrokken bij vormen van organisatie - sportvereniging, politiek, etc.
 - mensen ervaren een gevoel van vernedering i.p.v. erkenning
- verplicht actief burgerschap. Eens per jaar betaald burgerplicht. Zet een stap naar voren. Inloten?
- maak verschil tussen participatie bij beleid en in projecten (een soort trechter)
- wees helder binnen welke kaders mensen waarop precies inbreng mogen hebben
- onderscheid het doel: wil je onderhandelen over belangen of wil je discussie over waarden?
- kijk verder dan de usual suspects
- bescherm de deelnemers aan het participatieproces tegen weerstand en polarisatie van 'boze groepen'

Tafel 2 (ronde 2) Inleider: Peter Schmeitz, gespreksleider: Johanna Breuning

- We moeten van individualisering overstappen naar gemeenschappelijke oplossingen: dilemma's moeten veel meer neergelegd worden bij de gemeenschap en op basis van ideeën uit de praktijk beleid ontwikkelen.
- Het is lastig om in een verantwoordingsomgeving aan de slag te gaan, er is een omslag nodig naar meer initiatief bij de burger en daar ook de ruimte te laten ontstaan voor ontwikkelingen.
- Er moet nagedacht worden hoe we om willen gaan bij participatie tussen verschillende belangenverenigingen onderling.
- Klimaat is intussen gepolariseerd: je bent voor of tegen het klimaatakkoord, dit maakt participatie erg lastig.

Verslag Tafel 3 (ronde 1) Bewonersparticipatie via eigenaarschap

Inleider: Gerwin Verschuur, gespreksleider: Sanne Tonneijck

Gerwin introduceert kort zijn twee stellingen waar hij reactie op vraagt:

1. Ruim baan voor energie-initiatieven en buurtcoöperaties in de wijk: hard aan de slag voor lokaal eigendom in de warmtetransitie.
2. Welke argumenten zijn er waarom lokaal eigendom in de warmtetransitie goed is?

Daarna volgt een gesprek waarom het prettig is voor energiebedrijven als bewoners actief zijn. Er wordt onder andere aangegeven dat energiebedrijven alleen de transitie niet kunnen realiseren, iedereen moet betrokken zijn en actie ondernemen. Bovendien is het voordeel van energie-initiatieven dat bewoners/huurders samen initiatief kunnen nemen of collectief kunnen inkopen bijvoorbeeld. Ook versterken ze vaak de sociale cohesie.

Voor warmte is de situatie anders dan voor bijvoorbeeld wind. Voor warmte moet je eerst de vraag (afname) realiseren, en daarna de warmtebronnen ontsluiten (productie en exploitatie). Voor het organiseren van de vraagkant kunnen lokale initiatieven een zeer belangrijke rol spelen. En ook in de productie/exploitatie is dat wellicht mogelijk: dit vraagt nieuwe manieren van samenwerking, waarbij dan gesproken wordt over (mede)zeggenschap, (mede)eigendom en de verdeling hiervan tussen bijvoorbeeld het energie-initiatief, energiebedrijf en wellicht de gemeente. De tafelgenoten vinden dit een interessant idee om

verder te verkennen, en zien daarbij ook nog wel wat aandachtspunten. Zoals bijvoorbeeld het risico dat bewoners lopen als ze mede-eigenaar worden, de positie van mensen met een kleine portemonnee, de mate van representativiteit van een lokaal energie-initiatief (is ongelijk aan de gehele wijk) en wat te doen met mensen die niet betrokken willen zijn. Naast lokaal eigendom en zeggenschap, gaat het ook om de toegang tot bronnen als 'common' en de mogelijkheid voor bewoners om over de voorwaarden van productie en exploitatie mee te praten (bijvoorbeeld gehanteerde rendementseisen (IRR)).

Tafel 3 (ronde 2) Inleider: Gerwin Verschuur, gespreksleider: Bianca Boverhoff

De discussie is gevoerd aan de hand van 2 stellingen:

1. Ruim baan voor bewonerscoöperaties die warmteoplossingen in eigendom krijgen
2. Als het aan jullie 'verkocht' zou moeten worden, wat zijn dan de voor- en nadelen?

Ad 1) De eerste reacties zijn dat de deelnemers onder de indruk zijn dat het bewonersinitiatief van Thermo Bello financieel en qua draagvlak werkt. Het is de moeite waard dit initiatief verder te onderzoeken en als overheid te stimuleren. Er spreekt veel enthousiasme uit het verhaal van Gerwin. Er zijn echter ook veel vragen. Bijvoorbeeld hoe je met een dergelijk initiatief een landelijk dekkend speelveld krijgt? De randvoorwaarden vanuit de overheid zijn er nog niet (ook al wordt daaraan gewerkt via aanpassing van de Warmtewet).

Ad 2) Coöperaties passen niet in bestaande regulering, de regels passen nog niet. De overheid "kent" mede-overheden, marktpartijen en burgers, maar coöperaties niet. Dat is een complicerende factor. Ook ontbreekt de doorvertaling van EU regelgeving naar de NL setting.

De take off van deze ronde is dat een dergelijk initiatief alleen kan groeien door het bouwen van vertrouwen en het bijeenbrengen van belangen. Het goed luisteren naar en begrijpen van de belangen van stakeholders helpt.

Verslag Tafel 4 (ronde 1) Samenwerking overheid en stakeholders bij NOVI

Inleider: Ingrid Post, gespreksleider: Karin de Backer

In de afgelopen jaren is er gewerkt aan het opstellen van de Nationale Omgevingsvisie. Om de belanghebbenden te betrekken zijn er veel initiatieven geweest: burgerpanel, werkplaats, gebiedsatelier etc. Opvallend was dat op deze bijeenkomsten veel vakgenoten waren, maar dat de burgers daar vaak nog ontbraken. OFL (overlegorgaan fysieke leefomgeving) heeft geëvalueerd hoe het participatietraject is vormgegeven en welke lessen we daaruit kunnen trekken. De vraag die nu bovenkomt is hoe zorgen we dat de partijen een handelingsperspectief voelen zodat ze mee kunnen werken aan de realisatie van de omgevingsvisie, waarbij ook de doorvertaling naar Povi en Govi speelt.

Het burgerperspectief is aan de hand van Motivaction-onderzoek inzichtelijk gemaakt, hier zijn verschillende levensstijlen genoemd waaruit handelingsperspectieven komen. Juist een dergelijke manier van informatie verzamelen wordt als waardevol gezien omdat in het gesprek aangegeven wordt dat “de overheid” soms een raar beeld heeft van wat de burgers bezighoudt. De uitdaging is om de systeemwereld en de leefwereld bij elkaar te brengen. Daarnaast zijn er binnen organisaties soms verwachtingen waarbij de realisatie niet past door tijd of geldgebrek. Echte participatie betekent dat je stapje voor stapje gaat en dat je ook partijen tegenkomt die je nog niet gesproken hebt, je moet hier in je proces flexibel mee omgaan. Handel vanuit je eigen rol en verantwoordelijkheid en realiseer je dat iedere fase een andere participatie vraagt.

Verschillende processen

Er wordt besproken dat het ingewikkeld is hoe de verschillende processen zich tot elkaar verhouden en soms gelijktijdig lopen (RES in relatie tot POVI en GOVI). Er is bewust niet gekozen voor een model van Novi -> Povi -> Govi. Wel wordt er geprobeerd om visies met elkaar te verbinden. Je ziet dat de grote lijnen van de verschillende Povi's en Govi's vrij identiek zijn. Ook gemeentes vinden het soms lastig om stand alone invulling te geven. Bij sommige gemeentes hoor je dat ze de legitimering van het Rijk nodig hebben voor planvorming. Bij gemeentes waar gesprekken over duurzaamheid al lopen, lijkt de totstandkoming van de RES makkelijker te gaan. Vaak wordt aan maatschappelijke organisaties gevraagd om mee te praten bij de RES en is de stap naar de burgers een lastige stap. Gaan we dan 3 miljoen mensen consulteren? Je ziet dat niet alle partijen aan tafel zitten om invulling te geven aan de RES en dat maakt het lastiger.

Initiatieven terwijl processen nog niet afgerond zijn

Je hebt het proces van Povi en de RESsen en aan de andere kant de initiatieven die gestart worden. De gemeente trapt dan vaak op de rem omdat de RES nog niet is. Daarbij speelt nog een ander aspect: dat je als overheid niemand wil voorttrekken. Hierdoor wordt de energietransitie bij rijksoverheid verlamd. Je ziet dat hier de systeemwereld regeert. Hoe kan je in zo'n vastgezette wereld handelingsperspectief bieden? Er zou een proces ingericht moeten worden dat de huidige aanpak evalueert. Juist in de NOVI zou er plaats hiervoor moeten zijn. Het idee is dat je case by case moet kijken naar wat werkt en wat niet werkt. Een pilotprogramma zou hier een goede aanpak van zijn. Wat wellicht een opening kan bieden is de versnellingsopgave. De provincies hebben een bod gedaan voor het realiseren van windenergie. Als dit niet gerealiseerd is moet dit bod verdubbeld worden (mag ook in zon of in warmte).

De concreetheid zou wellicht ook kunnen landen in de uitvoeringsagenda waar in gebieds- of projectniveau zaken staan. Een les zou zich kunnen vertalen in aangepast beleid. Het moet aanpasbaar zijn naar maatwerk en daar zit een spanningsveld; is er voldoende regie, is er voldoende maatwerk en zoeken we naar evenwicht in relatie tot andere opgaven. In de RES is dat ook een uitdaging er wordt gefocust op de energie-opgave. Zorg is dat de focus teveel op het product RES ligt en de doorwerking maar de hoop is dat er ook gekeken wordt naar de doorvertaling in bijvoorbeeld FTE etc. Het is belangrijk dat je elkaars taal leren spreekt als je samen aan de opgave werkt, maar ook de woningbouwopgave en de mobiliteitsopgave. Zit ook spanning dat we de timing wel gaan halen qua vergunningen etc.

Conclusie; we zullen met elkaar moeten zoeken naar handelingsperspectief. Wees daarbij open naar elkaar en probeer daar van elkaar te leren.

Verslag Tafel 5 (ronde 1 en 2): Polarisatie en het betrekken van de middengroep

Inleiders en gespreksleiders: Suzanne Plugge en Tom Radstaak

Aan deze tafel gingen we in twee rondes met elkaar in gesprek over polarisatie en het bereiken van de middengroep. Dit deden we aan de hand van het denkkader polarisatie van Bart Brandsma. Dit model reikt inzichten aan over hoe polarisatie ontstaat, welke rollen je daarbij kunt onderscheiden en welke veranderingen – game changers – je kunt toepassen. Eén daarvan is het actief betrekken van de middengroep, waar onze gesprekken zich op toespitsten. Uit de twee levendige en enthousiaste gesprekken haalden we onder meer onderstaande inzichten met elkaar op:

- De vaststelling dat polarisatie er mag zijn en dat we er voor moeten zorgen hier zo goed mogelijk mee om te gaan.
- Het belang van de middengroep wordt herkend en voor ons werk goed om er in je project rekenschap van te geven dat deze groep er is en betrokken kan worden.
- Er bestaat niet één middengroep; de middengroep is een geheel van diverse subgroepen; een soort van ecosysteem.
- Vraag is daarbij hoe je er voor kan zorgen dat de middengroep niet wordt gekaapt door de polen.

- De middengroep bereik je alleen als het onderwerp relevant voor de mensen is. Alleen dan zullen ze aanhaken. Dit kan ook afhankelijk van het moment zijn.

Triggers voor de middengroep zijn:

- Investeer in de relatie
- Maak goede afspraken
- Blijf in gesprek
- Zorg voor continuïteit
- Lever maatwerk waar nodig

- Belangrijke notie is ook dat je niet iedereen hoeft te betrekken (ook omdat niet iedereen de behoefte heeft om actief te participeren), maar dat je er wel voor zorgt dat de beslisser alle belangen kent, ook die van de middengroep. Op basis daarvan de afwegingen maakt en een besluit neemt. Dit vraagt soms ook politiek leiderschap.
- Vergeet bij het betrekken niet de historie, de emoties die wellicht eerder hebben gespeeld. En maak gebruik van de informele verbindingen die er al zijn (ga daar naar toe waar de mensen al zijn).
- Het betrekken van de middengroep bereik je door een mix van communicatie- en participatiemiddelen. Zoek daarbij naar onconventionele manieren en zorg er voor dat je zelf aansluiting vindt bij de middengroep.
- Voorbeelden om de middengroep te bereiken, zijn bijvoorbeeld advertising social media, publieksonderzoek, informatieavonden, e.d., maar ook in gesprek met bewoners gaan tijdens wijkwandelingen. Maak ook gebruik van storytelling.
- Belangrijke notie is dat de “hogere legerleiding” zich bewust moet zijn van de noodzaak van omgevingsmanagement. Vraag is hoe je participatie en omgevingsmanagement verankert in de organisatie, zoals bij Rijkswaterstaat gebeurt in het zogenaamde IPM-model.

Verslag Tafels 6 & 7: Online tool 'Participatieve Waarde Evaluatie'

Inleiders tafel 6: Shannon Spruit en Niek Mouter, gespreksleiders: Mirjam van Drimmelen (ronde 1) en Marten van der Gaag (ronde 2)

Inleider tafel 7: Anatol Itten, gespreksleider ronde 1: Johanna Breuning (verslag) en gespreksleider ronde 2: Anita van de Looij (verslag)

Belangrijkste take aways tafel 7 ronde 1:

- Timing: Er moet goed gekeken worden naar verschillende fases van het project en de tool dus op verschillende momenten inzetten, je wil ook op meerdere momenten weten wat men over het project denkt.
- Communicatie en bewustwording: Belangrijkste is om belanghebbenden bewust te maken van hun rol en mogelijkheden.
- Aanvulling: De tool moet gezien worden als aanvulling op de mix van middelen. Niet alle doelgroepen worden hiermee bereikt. Er moet goed nagedacht worden hoe lager opgeleide mensen betrokken kunnen worden.

Kracht van de Tool tafel 7 ronde 2:

- speel een rollenspel op stoel van de bestuurder
- ervaar de complexiteit van afwegen en besluiten nemen
- maak keuzes binnen kaders die je misschien helemaal niet wil
- vind achtergrondkennis online
- mensen serieus nemen
- mensen bewust maken van inhoudelijk onderwerp energietransitie
- mensen bewust maken van complexiteit van besluiten nemen
- ambtenaren helpen inleven in bewoners
- ambtenaren helpen kaders stellen en opties inzichtelijk maken
- betere besluitvorming
- andere (jongere) mensen betrokken
- meer mensen betrokken dan doorgaans tijdens bijeenkomsten

Misschien is de Tool een mooie eerste stap in een verder participatietraject? Een eerste laag om daarna te vervolgen naar bijvoorbeeld conclusies per wijk?

Om te bespreken met de opdrachtgever:

- Inclusiviteit versus complexiteit als dilemma
- Al dan niet binnen de kaders bevragen als dilemma

Verslag Tafel 8 (ronde 1): Aanpak aardgasvrije wijk Overvecht

Inleider: Marianne Nevens, gespreksleider: Anne Melchers

Overvecht Noord is de eerste wijk in Utrecht die aardgasloos in 2030 is verklaard. Dat was een top-down beslissing. Het zijn zo'n 8.000 woningen waarvan ongeveer 73% in handen van woningbouwcorporaties. Een deel is al op het warmtenet aangesloten, maar heeft nog wel een kook-gasaansluiting. Marianne werkt voor de mix van woningbouwcorporaties, gemeente Utrecht en Eneco (warmtenet). Stedin en Energie-U (Utrechtse energiecoöperatie) zijn ook betrokken. Er zijn brosse gasleidingen geconstateerd die in 2024 vervangen moeten worden. In eerste instantie kwam er 30% van de bewoners bij een bijeenkomst. Er waren geen antwoorden en er was ook geen projectplan. Na anderhalf jaar was er een plan, nu wordt er gerekend aan plannen. Eerst per buurt en daarna per woning wordt gekeken wat de beste oplossingen zijn om van het gas af te komen. De planning is dat deze zomer een besluit genomen zou worden door de politiek. Daarna zou de markt aan zet komen voor de uitvoering. De meeste mensen zeggen: val me niet lastig totdat ik kan kiezen uit drie opties. In april/mei wil men deze opties presenteren, dat is het enige moment waarop ze iets kunnen vinden.

Hoe betrek je bewoners? Er is een klankbordgroep bestaande uit veel grijze oude mannen die ook koplopers zijn. Veel huurders kijken naar hun woningbouwcorporatie. In twee buurten zijn bewoners beter georganiseerd, een wijk met 300 koopwoningeigenaren die oorspronkelijk tegenstander waren maar nu meedenken. Een andere buurt werkt met blokhoofden: per tien woningen één hoofd. Belangrijke zaken zijn kosten, betrouwbaar, CO2 besparing en toekomstbestendig. In Amsterdam Watergraafsmeer is zeggenschap belangrijk, in Overvecht speelt dit minder maar ze hebben wel voorwaarden gesteld. Overvecht en Watergraafsmeer verschillen onderling behoorlijk: verschil in opleidingsniveau, koop/huur verhouding, bestuurlijke contacten, kapitaalcrachtigheid. Niet alle eisen kunnen, oplossing die aangedragen wordt is dat als het niet realistisch is, ze het zelf moeten regelen

voor de komende 30 jaar. Bij de gesprekken die Marianne voert, ziet ze andere zorgen die spelen. Er zijn ook deadlines die gehaald moeten worden, terwijl een wijk aardgasvrij maken lineair wordt aangevlogen. Er wordt geconstateerd dat er bij de start te makkelijk is gedacht over de businesscase/financierbaarheid, de investeringscapaciteit en dat oudere mensen hun huis niet willen verduurzamen. Betaalbare oplossingen worden politiek wel eens gezien als een lening verstrekken, terwijl dit soort mensen vaak al veel leningen hebben. De BAK (bijdrage aansluitkosten) is vaak een knelpunt in de betaalbaarheid van de oplossing, dit wordt nu soms als subsidie verstrekt. Bij nieuwbouwwijken wordt dit meegenomen in de verkoopprijs. Veel organisaties hebben een cultuurverandering te doorlopen en zaken zijn vaak complexer waardoor meer tijd nodig is. Het is contraproductief voor het proces om met de dreiging van een deadline om het groter maken van de opgave voor zalen te staan. Marianne is wel op zoek naar manieren om iedereen te bereiken, zodat je de middengroep ook bereikt. Hun ideeën kunnen een besluit van de gemeenteraad beïnvloeden. Dit vraagt veel menskracht, dit is lastig te organiseren omdat je ook andere uitdagingen hebt. Kun je de oplossing niet breder trekken en waarde creëren, waardoor bijvoorbeeld hun wooncomfort verbetert. Kun je in huizen isoleren? Kun je de openbare ruimte vergroenen of verbeteren? Wat levert dat ook op doordat verzekeringspremies naar beneden gaan, meer werkgelegenheid ontstaan, minder kosten voor veiligheid nodig zijn. Bewoners krijgen deze vraag wel, maar vinden het moeilijk om antwoord te geven, daar hebben ze hulp bij nodig. Laat een planoloog plaatjes schetsen met bewoners of gebruik dit om bewoners richting te geven.

Mariannes inzichten: maak gebruik van de expertise van de woningbouwcorporaties, zij hebben vaker grote woningbouw-verander-opgaven gehad. Er zitten geen corporaties in het kennis- en leerprogramma, dus daar gebeurt het niet. Constatie dat het doodzonde is dat dit platform niet gebruikt wordt voor woningbouwcorporaties, de markt en de energiecoöperaties. Tweede inzicht is: neem de tijd.

Andere inzichten: gebruik de resultaten van een analytische partij als CE, maar zorg dat het gevoel goed erbij wordt gebracht indien je een boodschap overbrengt. Je moet geen onnodige haast hebben, maar soms is er gewoon wel haast omdat er iets speelt. Leg dan het hele verhaal uit, wees transparant maar pak ook de ruimte voor participatie.

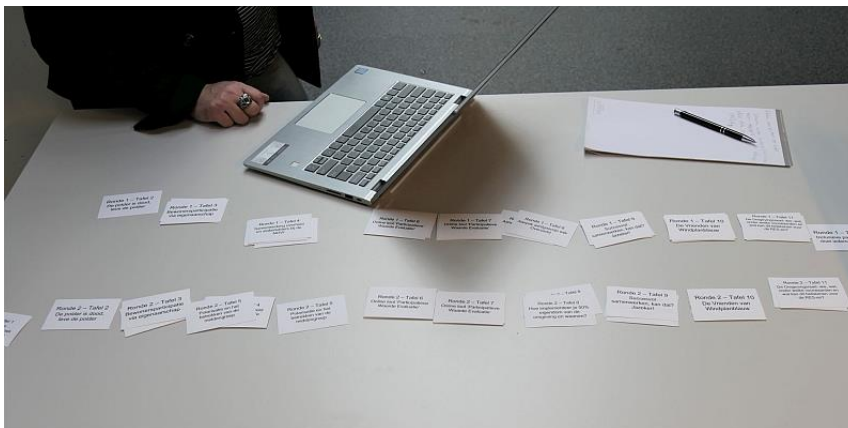
Verslag Tafel 8 (ronde 2): Hoe implementeer je 50% eigendom van de omgeving en waarom?

Inleider: Siward Zomer, gespreksleider: Karin de Backer

Siward Zomer heeft meegewerkt aan Klimaatakkoord. De zin over lokaal eigendom is vanuit eigen ervaring in het akkoord gekomen. Je merkt dat lokale bewoners die zelf een incentive hebben om mee te bouwen, veel acceptatie tot gevolg heeft. Er waren al afspraken in de markt om 50-50 te ontwikkelen. Heel Nederland heeft er mee te maken en iedereen stelt de vraag; wat betekent dit nu concreet? Expres is een aantal dingen niet benoemd; zoals wat is de omgeving? Het is juist aan het project om dit samen te definiëren. De tweede discussie die er komt is eigendom. Het idee erachter is dat je er als gelijkwaardige partij in zit. De vraag daarbij is hoe organiseer je dat burgers in een entiteit zijn ondergebracht en hoe organiseer je dat je kunt ondernemen. Je merkt dat een coöperatieve vorm een goede vorm is om dit te organiseren. Siward geeft aan dat er nog iets nieuws aankomt; dat zit in flexibiliteit. In Haarlem komt 1000 MW aan zon en er komt een warmtenet en een datacentrum. De energietransitie en de warmtetransitie komen samen en het idee is dat er energieschappen ontstaan.

Hoe kijk je aan tegen het feit dat er makkelijk geroepen wordt dat het realiseren van mede-eigenaarschap qua financiële inbreng niet gerealiseerd kan worden?

Ervaring Betuwewind is dat het binnen een paar maanden vol was. Je moest 50 euro betalen om lid te worden van de coöperatie en kon daarna investeren in de turbines (max inleg 15.000). Bij Krammer was de financiële participatie binnen 24 uur vol. Het voordeel van een lokale coöperatie is dat als mensen signalen aangeven dat ze bezwaar hebben tegen een initiatief, de voorzitter even langs kan fietsen om een gesprek aan te gaan. Binnen wind is het al wat gangbaarder, bij zon is dit een nieuwe ontwikkeling.

Er wordt gesproken over eigen vermogen. Hoeveel vermogen vragen banken?

Er wordt aangegeven dat dit tussen de 10 – 20% eigen vermogen zit. Er staat 350 miljard aan liquide middelen bij spaarders, er zou 4,2 miljard ingelegd moeten worden. Je wilt in iedere regio een sterke coöperatie. Deze coöperatie kan met het realiseren van een project voldoende liquide middelen genereren om een andere coöperatie te ondersteunen.

EnergieSamen is de coöperatie van de coöperaties. Doel is om geen enkel project te laten mislukken door gebrek aan tijd of geld. Proberen in de regio sterke coöperaties te krijgen. Bijvoorbeeld EnergieSamen Rivierenland, dat wordt een soort waterschap. Ze beheren

energieloket, verduurzamen scholen en bedrijven. Je hebt een goede coöperatie en dan heb je de aanbestedingsgrenzen. Dit is een dilemma waar je tegenaan loopt. De energiecoöperaties hebben een vergoeding gekregen om aan tafel te zitten. Als er geen ondersteuning was geweest, zou dit ook niet gewerkt hebben.

Blijft 50% lokaal eigenaarschap haalbaar met de enorme opgave in de energietransitie?

De groep geeft aan dat de overtuiging is dat dit mogelijk is. Zeker omdat er vrij geld besteedbaar komt vanuit de coöperatie.

Hoe kijken coöperaties tegen de investeringen aan die de netbeheerder moet doen?

Coöperaties hebben een belang op netstabiliteit. Je ziet een andere mentaliteit van coöperaties ten opzichte van netbeheerders. Coöperaties zijn wellicht eerder bereid om een veer te laten in de businesscase en bijvoorbeeld met meerdere coöperaties een batterij te bouwen die iets minder rendabel is. Coöperaties willen liever een lange termijnrelatie opbouwen met de netbeheerder en energieschappen organiseren.

Wat wil je meegeven?

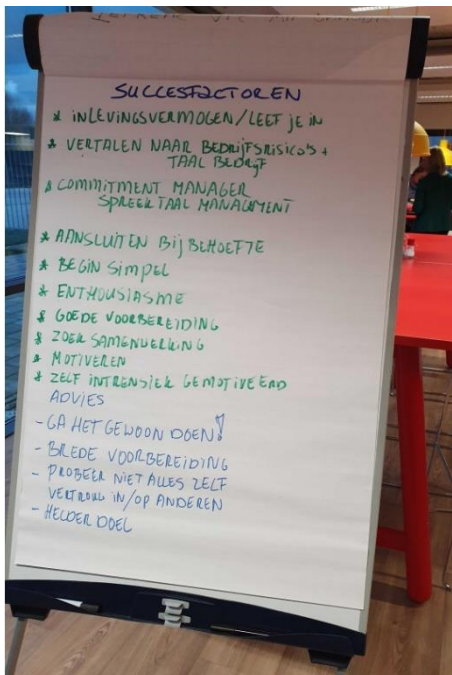
Hou je rug recht. Aan de voorkant lijkt er veel te worden gepraat, maar het blijkt dat het aan de achterkant loont en het proces dan sneller verloopt. Je hebt het nodig voor je latere systeem en de warmtetransitie.

Verslag Tafel 9 (ronde 1 en 2): Succesvol samenwerken, kan dat? Jazeker!

Inleider en gespreksleider: Hanneke van Stokkom

Tijdens de LEO bijeenkomst van dinsdag 3 maart werd in twee groepjes gewerkt aan de vraag: Succesvol samenwerken, kan dat? (Jazeker!) We startten met een bijzondere kennismaking aan de hand van buurtspel vragen, waarna deelnemers elkaar persoonlijk voorstelden. Daarna was het tijd om de diepte in te gaan. Deelnemers definieerden aan de hand van persoonlijke interviews de succesfactoren die ze in eerdere samenwerking toepasten. Vooral de bewustwording dat de kennis om van een samenwerking een succes te maken al lang aanwezig is, was mooi om te zien. Op bijgaande foto succesfactoren die opgehaald werden.

Door bij een situatie die niet zo lekker loopt, de succesfactoren in te zetten als helpend kader, kan meteen gezien worden waar extra aandacht aan besteed moet worden om dat proces weer vaart te geven.

De deelnemers reageerden enthousiast en positief. Vanuit mijnbuurtje.nl vonden we het erg leuk om hieraan mee te werken en te laten zien wat deze andere manier van samenwerken kan brengen.

Verslag Tafel 10 (ronde 1) De Vrienden van Windplanblauw

Inleider: Tessa Felix, gespreksleider: Nynke Geerts

Binnen Windplanblauw is het burgerparticipatietraject samen met bewoners vormgegeven. Onder de naam 'de Vrienden van Windplanblauw' hebben zij meegedacht over het inrichten van een obligatieregeling, die dankzij het open proces helemaal ingericht is op hun wensen. Een mooie bijkomstigheid is dat hiermee ook de eigen ambassadeursgroep gecreëerd is.

Flevoland regioplan wind: Het gaat hier om vier gebieden met stroken land waar nieuwe molens kunnen komen en één initiatiefnemer. Elk gebied moet zorgen voor financiële participatie door bewoners. Doel was om in elk geval 2% van de investeringssom via burgerparticipatie te laten lopen.

Er waren drie redenen om te participeren: (1) zo vroeg mogelijk geïnformeerd worden, (2) financieel geïnteresseerd en (3) technisch geïnteresseerd.

De deelnemers ontvingen als tegenprestatie vroegtijdig informatie (eerder dan de pers), er werden regelmatig excursies (naar archeologische opgravingen en windmeetmast) georganiseerd en er waren twee sessies over financiële participatie. Hierin zijn keuze-opties besproken en konden voorkeuren worden aangegeven. Dit heeft geleid tot eerdere participatie dan bij oplevering van het park en tot de mogelijkheid om voor financial losure te participeren in het deel van de boeren én als park eenmaal draait in onderhoudskosten van Vattenfal. Uiteindelijk hebben 150 mensen zich aangemeld. Zij kunnen als Vrienden van Windpark Blauw meedenken en zij staan positief tegenover het park, waardoor ze als het ware als ambassadeur optreden.

Uit de evaluatie van het windplan is gebleken, dat het belangrijk is alle omliggende dorpen mee te nemen. Dat kan protesten in een latere fase voorkomen. Ook is gebleken, dat kleine obligaties een stimulans kunnen zijn om meer mensen aan te trekken. Verder is er een omgevingsfonds gecreëerd waaruit zaken voor de gemeenschap worden gefinancierd. Belangrijk is dat er een goede mix is tussen gebiedsfonds, participatie en uitkering aan gemeenten.

De vraag blijft hoe de middengroep betrokken kan worden. Dat kan bijvoorbeeld door samenwerking met lokale partijen/verenigingen, aanhaken bij lokale saamhorigheid en sociale cohesie of verduurzaming, jaarlijkse gemeentelijke evenementen zoals jaarmarkten (ga naar de mensen toe), een omgevingsraad.

Kortom, er blijft een hoop te doen.

Verslag Tafel 10 (ronde 2) Windplan Blauw - hoe organiseer je de 80% middengroepen

Verslaglegging: Eric van Vliet

Flevoland regioplan wind: 1 voor 2 systeem, vier gebieden met stroken waar nieuwe molens kunnen komen en een boer die verantwoordelijk is voor de herinrichting.

Elk gebied moet zorgen voor financiële participatie door bewoners als initiatiefnemer of anderszins 2% van de investeringssom moet opgehaald worden bij omwonenden.

Bij financiering werd gewerkt met obligaties, lager risico, lager rendement. Maar wel pas op het laatste als het park er al staat. Dat kan anders: mensen ook vragen om mee te denken over inrichting en ook over financiële participatie: vriend van windplan blauw.

Er waren drie motivaties:

- Zo vroeg mogelijk geïnformeerd worden
- Financieel geïnteresseerd
- Technisch geïnteresseerd

Dit heeft geresulteerd in snelle informatie voorziening (eerder dan de pers), regelmatig excursies (naar archeologische opgravingen en windmeetmast) en twee sessies over financiële participatie. Hierin zijn keuze-opties besproken en konden voorkeuren worden aangegeven. Men wilde eerder participeren dan bij opleveren park. Dit heeft geresulteerd in de mogelijkheid om voor financial closure te participeren in het deel van de boeren én als park eenmaal draait in onderhoudskosten van Vattenfal

Er zijn 150 mensen uit de omliggende dorpen binnen gebied blauw, die als VvWB mee willen denken en positief staan tegenover het park. Ze zijn ook over andere zaken geconsulteerd (o.a. communicatie uitingen). Ze komen ook zelf met ideeën en er is vertrouwen ontstaan. Wat heeft geholpen is dat ze privileges hebben gekregen en actief betrokken worden.

Evaluatie van het windplan

Belangrijk dat je dorpen meeneemt. Als je dat niet doet voelen ze zich buitengesloten en gaan sneller protesteren.

En het verschil tussen het buitengebied en de woongebieden wordt financieel nog groter.

Vraag is of dat nu het doel van het regioplan wordt: dat de boeren steeds rijker worden.

Er is ook een omgevingsfonds gecreëerd waaruit zaken voor de gemeenschap worden gerealiseerd.

Daar wordt met gemeenten over onderhandeld, die ook een deel willen hebben terwijl bewoners ook een deel willen hebben.

Belangrijk dat er een goede mix is tussen gebiedsfonds, participatie en uitkering aan gemeenten. Je kunt het niet met 1 instrument oplossen.

In het project wordt ook ingezet op samenwerking met lokale partijen (Flevoland) zodat je de lokale economie versterkt.

Er wordt ook gewerkt met sponsoring, projecten die goed zijn voor lokale saamhorigheid en sociale cohesie of verduurzaming.

Kan ook sportvereniging zijn of kerstdiner voor eenzame ouderen.

De initiatiefnemers (BV) beslissen over waar het geld aan wordt besteedt.

Belangrijk dat het wel duidelijk is waar geld aan besteedt wordt, zodat het niet lijkt op afkopen.

Geen grote events, kleine initiatieven en niet langer dat twee jaar tot aan realisatie.

In de aanloopfase is ook met partijen in het gebied gesproken over het realiseren van meerwaarde voor het gebied.

Hiervoor wordt een aparte fonds ingericht om daar invulling aan te geven.

Er wordt ook nog nagedacht over instelling van een omgevingsadviesraad die adviseert over de aanwending van het omgevingsfonds en het opstellen van de regels

Verslag Tafel 11 De Omgevingsraad: wie, wat, onder welke voorwaarden en wat kan dit betekenen voor de RES-en?

Inleider: Rob Rietveld, gespreksleider: Marten van der Gaag

Deelnemers

- Irma Straathof - RVO - Participatietafel Energie
Inspelen op witte vlekken in de participatie en participatie bij aardgasvrije wijken
Hoe betrek je kwetsbare groepen, jongeren etc. om tot een inclusieve participatie te komen.
- Machiel Van Dalen - RVO - Expertise centrum PIANOo - vraagstukken energietransitie
Inkoper en meedraaien met projecten waar aanbesteed moet worden. Warmtenet, gebouwen, inkopen van duurzame energie en rijksgronden uitgeven voor energieparks.
Bestuurslid van een postcodecoöperatie Buurtstroom
- Marten van der Gaag - secretaris Borgingscommissie en IPO klimaat & energie

- Trainingen en projecten met duurzaam en verbindend onderhandelen in Afrika
- Eric van Vliet - senior omgevingsadviseur WesselinkVanZijst (verslag)
Ervaring in de energiesector en op gebied van duurzame mobiliteit. Was ook vanuit lokale politiek betrokken bij windmolenprojecten en participatie.

Introductie Rob Rietveld - NPBO/NLVLW

Afkomstig uit de Drentse Veenkoloniën. Heeft ervaring met windenergieterrore. Was betrokken in 2011 bij de actiegroep Hunzedal. Gewerkt aan het geven van meer stem aan omwonenden van windmolens, met als doel: aan tafel komen bij klimaatakkoord. Heeft meegewerkt aan een boek over Burgerparticipatie wind op land (met Albert Koers) – inhoud is universeel toepasbaar bij participatie: hoe gaan we met elkaar om?

Rob werkt nu vanuit het NPBO - platform burgerparticipatie en overheid - van inspraak naar medezeggenschap. Citaat Rob: "Inspraak (trede 5) is nepparticipatie", plannen gaan vaak 99% onveranderd door, geen significante wijzigingen op verzoek van de mensen in de omgeving.

Hij zit in 14 omgevingsadviesraden en is betrokken bij 60/70 windparken en 10 zonneparken.

Zijn ervaring is dat "de omgeving" primair reageert vanuit beleving en pas later vanuit kennis. Vanuit die beleving maken ze de keuze voor participatie of weerstand. "Boze mensen zijn betrokken mensen". Rechtvaardigheidsgevoel en vertrouwen hangen nauw samen:

- Zijn mijn belangen (maximaal) behartigd?
- Is er gekozen voor de best mogelijke optie?
- Heb ik het gevoel voldoende gehoord te zijn?

Vertrouwen win je door middel van proces en het proces is belangrijker dan de uitkomst.

Geef mensen de tijd om mee te gaan (en tel er de tijd bij op die mensen er al mee bezig zijn - het aantal jaren dat er geen vertrouwen was heb je aan maanden nodig om weer on speaking terms te komen!)

Participatie dilemma: de behoefte aan invloed hebben op het proces groeit, terwijl de ruimte voor aanpassingen afneemt. De opgave is om het proces en de urgentie eerder voor het voetlicht te brengen: je moet betrokkenheid vanuit een project of initiatief actief promoten. Bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat de 90% versie van een NRD ook beschikbaar komt voor burgerparticipatie, want dan kan je nog aanpassen. Zorg dat burgers betrokken worden bij de kaderstelling (voorbeeld: startnotitie) en kopieer dit model door naar alle projectniveaus (rijk, provincie, gemeente, project).

Burgers zijn niet georganiseerd. Hiervoor ziet Rob de volgende modellen:

- Jury-model - G1000 met uitgelote deelnemers
- Occupy-model - Er is altijd wel kennis in de groep aanwezig, maar het is ongecontroleerd
- Alderstafel model - dialoogtafel à la Schiphol met alle belanghebbenden aan tafel met een delegatie van bewoners en een bewonersplatform als actieve achterban

Wat je ook kiest, je komt uiteindelijk altijd bij een besluitvormend(e) Raad/orgaan.

Discussie

Punten uit de discussie naar aanleiding van de inleiding van Rob:

- De politiek moet naar regie gaan in plaats van naar sturing op de inhoud, want dat is funest voor het poldermodel.
- Als extra instrument noemt Rob de PWE - participatieve waarde evaluatie (Eefje Cuppen, Leeds University)
- Bij de dialoogtafel moeten burgers begeleid worden in het kennisniveau zodat ze mee kunnen doen aan de discussies
- Niet praten over de locatie van windmolens, maar over de energieopgave van het gebied, waarbij wind een van de mogelijke uitkomsten kan zijn.
- Omgevingsadviesraad, omgevingsraad, stakeholdertafel = belangenvertegenwoordigingstafel (stakeholders kunnen meerdere belangen hebben) zorgen dat alle belangen aan tafel zitten.

- Klankbordgroepen zijn nuttig als je nog niet kan aanwijzen wie de belanghebbenden zijn; Omgevingsraad zodra er sprake is van een initiatief met een omgeving
- Model van Rob voor de invulling burgerparticipatie in verschillende fasen van ontwikkeling van energiebeleid en implementatie:
 - Burgerforum (bij bepalen energiemix)
 - Klankbordgroep (bij afstemming regio, gedragscode per energievorm)
 - Omgevingsraad (bij implementatie varianten, voorstel VKA, besluit bevoegd gezag en Omgevingsovereenkomst)
 - Burgerforum (bij borging van afspraken en uitvoering en handhaving)
- Voorbeeld Zuid Oost Friesland = Hacketon met 14 scenario's - PWE, interactief voor alle inwoners toegankelijk - burgerforumadvies maakt advies
- Dilemma: wat is maatschappelijk gezien een betere werkwijze: werken vanuit grondposities/RO of door aanwijzen van energiewin-gebieden (vergelijkbaar met industrieterreinen)?
- Wat is een burgerforum precies? Er zijn vele vormen bekend. Het is vooral een model voor beoordeling en toetsing/reflectie: raadplegen van de burger

Reflectie op het verhaal van Rob

> Is dit ook toepasbaar op de transitievisie warmte?

Rob noemt de leefbaarheidstransitie aanpak uit Den Haag. Leg voor een wijk de doelstelling neer, geef ze de tools om er mee om te gaan en ga met een actieve groep aan de slag om met voorstellen te komen om de wijk in te richten.

Bij meer abstracte visies kan je beter een burgerforum (oordelend) of een klankbordgroep (interactief) inzetten.

Als je zo'n proces ingaat moet je het ook los kunnen laten, terwijl er ook prestige is en men wil resultaten. Goed om dit met een opgave te doen en het dan bij partijen neer te leggen.

Belangrijk dat deelnemers het kunnen begrijpen of het kunnen beoordelen (minder complex dan zaken bedenken). Zet aparte kennissessies in om weg te blijven uit technische discussies.

De gemeenteraad kan toch ook toetsen en beoordelen?

Ja maar die beoordeling is wel politiek en coalitie gebonden. Raad moet vooral de besluitvorming doen: belangen afwegen en knopen doorhakken. Terwijl raadsleden zich vaak meer als belangenbehartigers zien.

> Wat is de rol van het burgerplatform?

Belangrijk dat ze goed ondersteund worden. De kennisachterstand is groot en je moet mensen in de gelegenheid stellen om het been bij te trekken. Citaat: "Populisme bestrijd je met verantwoordelijkheid".

> Hoe werken dialoogtafels?

Goed dat deze tafels aansluiten bij de bestaande democratisch instituties. Aandacht voor overdracht van tafel naar Raad: organiseer een lagerhuisdebat.

Cliffhanger: Rob heeft net een boek geschreven over de omgevingsraad dat binnenkort wordt gepubliceerd.

Verslag Tafel 12 (ronde 2) Inclusieve participatie: doet iedereen mee?

Inleider: Charlotte Koot, gespreksleider: Nynke Geerts

Bij het ontwikkelen en realiseren van projecten voor de energietransitie wordt steeds steviger ingezet op participatie. De mate waarin het lukt om mensen te betrekken verschilt per participatietraject, maar wie rondkijkt in de zaaltjes ziet dat er weinig verschil is in de groep die zich geïnteresseerd toont. Hoe komen we in participatietrajecten voorbij deze usual suspects, en in contact met degenen die niet in staat zijn of zich niet aangesproken voelen om nu mee te doen? En welke problemen hebben we eigenlijk als dit niet lukt?

Aan deze tafel zijn met name drie vragen besproken:

- Hoe zien we inclusiviteit?
- Wat gebeurt er als niet iedereen is betrokken?
- Wat zijn de sleutels om meer inclusiviteit te bereiken?

Hoe zien we inclusiviteit?

Inclusiviteit heeft twee kanten.

Enerzijds gaat het om de betrokkenheid van alle individuen en groepen, die (in)direct door een project worden geraakt. Dat kan zijn omdat er direct zicht is op het project of omdat er hinder van wordt ondervonden. Hinder kan bijvoorbeeld bestaan uit geluidsoverlast bij de werkzaamheden of toename van het verkeer (langsrijdende vrachtauto's, lawaai van grondboren). Hinder kan ook bestaan uit een beperking van het uitzicht.

Anderzijds gaat het om de eerlijke verdeling van de lusten en lasten. Het moet niet zo zijn, dat de ene groep alleen de lusten heeft terwijl een andere groep alleen geconfronteerd wordt met de lasten.

Wat gebeurt er als niet iedereen is betrokken?

Als niet iedereen is betrokken is er wellicht een legitimiteitsprobleem. De ervaring leert, dat mensen eerder gaan klagen als ze niet (tijdig) zijn betrokken. Betrokkenheid kan dus leiden tot draagvlak en betere voortgang van het project.

De vraag kwam op of de lusten en lasten eerlijk verdeeld worden indien niet alle betrokkenen participeren. Ook vragen de deelnemers zich af of iedereen wel mee wil doen of is men wellicht participatie-moe. Is het noodzakelijk dat iedereen participeert?

Wat zijn de sleutels om meer inclusiviteit te bereiken?

De deelnemers constateren, dat het lastig is om andere groepen dan de usual suspects te betrekken. Er worden wel veel mogelijkheden genoemd om andere groeperingen te betrekken. Denk bijvoorbeeld aan een infomarkt, een mix van persberichten/wijkberichten/website/sociale media, sluit aan bij wijk- en/of dorpsraden, vraag hulp van intermediairs/maatjes/persoonlijke contacten zoals wijkwerkers, sluit aan bij andere initiatieven in een wijk of dorp, doe een beroep op bestaande sociale netwerken zoals bejaardenclubjes/bewonersgroepen/serviceclubs/scholen. Wat ook belangrijk is: begrijpelijke taal en denk eens in beelden in plaats van taal. Vraag wat de zorgen zijn bij het project. Communiceer duidelijk zijn, dat inbreng is gewenst en voorkom de indruk, dat het om een exclusief project gaat.

Kortom, De factor C (heldere communicatie) is van groot belang.

De algemene conclusie was, dat we over dit onderwerp nog lang niet zijn uitgepraat.